



“Elles no podien decidir: qui manava era el rei”

Maria Carme Roca (Barcelona, 1955) ha escrit literatura infantil i juvenil i novel·la històrica (*Intrigues de palau*, premi Nèstor Luján 2006). Ara s'ha endinsat en la divulgació. Es declara apassionada pel batec d'aquestes dones ja no tan silencioses.

Com se us va acudir de fer aquest llibre?

—Em va semblar que calia. Ara que és l'any Jaume I, faltava parlar de les seves dones. En teníem quatre pinzellades i poca cosa més. I, si bé de manera individual no van tenir la importància d'ell, també és cert que entre totes el van ajudar a configurar-se com a gran personatge. I això que les dames de les quals parlo només són les que ens consten. N'hi devia haver segurament moltes més, dones sense tant de prestigi social, de les quals no ha quedat rastre. És que Jaume I era un home increïblement actiu, sempre anava amunt i avall, governant, conquerint. Era un súper, diguem. I també la seva capacitat amatòria devia ser increïble. Així que tenia una estona d'oci, elles omplien la seva vida.

—Dieu que per seguir la pista d'aquestes dones heu escoltat “els seus silencis”.

—Perquè, tot i que he procurat ser molt rigorosa i basar-me sempre en la documentació que tenim, sovint també es poden deduir coses pels buits que hi ha. És com anar fent un trencaclos-

ques, anar omplint els buits amb detalls d'aquí i d'allà fins que aconsegueixes fer tot el mosaic. I tenint sempre en compte que molta de la informació que ens ha arribat és a través dels ulls d'ell: a elles les hem sentides molt poc.

—El que en diu ell sol ser un punt de vista interessat.

—Oh, i tant! Al *Llibre dels feits* hi explica el que li interessa d'explicar i des de la perspectiva que li donava el temps. Volia deixar la imatge de gran personatge, i tot el que podia minvar la seva glòria ho va callar, naturalment. El rei Jaume va ser un gran manipulador. I les va manipular moltíssim, les dones. I de ben jovenet. Perquè era molt precoç, aquest monarca.

—De fet el van casar ben jove.

—A 13 anys, sí: tocava casar-se amb una princesa castellana. Suposo que primer hi devia haver per part del monarca una mica de curiositat: ves per on, ja sóc casat, i amb una princesa! Que això sí que devia ser del seu gust, perquè sempre va picar molt alt. Però no crec que la princesa Elionor pensés igual, tota una dona de divuit anys casada amb

un xitxarel·lo... Una mica d'humiliació devia sentir, perquè si Jaume era alt i devia fer patxoca, potser no estava a l'altura com a marit.

—La situació jurídica i social de les dones al segle XIII convertia les nobles en peces per a les aliances de poder...

—Sí. Les dones havien perdut molts dels drets que havien tingut temps enre-re, quan es basaven més en les lleis dels gots. Per exemple, i encara que crec que moltes haurien triat aquesta opció, la idea que una dona fos soltera era inimaginable: podia ser casada, monja o vídua. Si era una princesa, l'opció que tenia era fer el millor casament possible. Per això penso que l'historiador Soldevila anava encertat quan deia que la princesa Elionor no devia ser gaire bonica, perquè ja era força gran quan es va casar amb Jaume I i encara no l'havien, diguem-ne, col·locada. És un cas semblant al de la reina Maria.

—La pobra Maria...

—Si va anar tant de rebot va ser perquè no devia ser gaire agraciada. I va tenir realment molta mala sort. El petit rei Jaume va ser l'única persona que li devia alegrar la vida. El seu pare ja va ser el primer que la va maltractar, casant-la quan encara era una nena: se'n volia desfer. És que realment és una vida de telenovel·la, la de Maria! I era una persona molt bona. Sort que el poble la volia: Montpeller la considerava la seva senyora i ella ho va esgrimir per defensar allò que per dret li corresponia.

—El cas s'assembla al d'Aurembiaix, a qui van arrabassar el comtat pel fet de ser dona.

—Sí. Tothom es podia trobar que n'hi hagués un altre que cobegés les seves terres, però en el cas d'una dona encara semblava que s'hi atrevissin més. És clar que Aurembiaix no va ser tan tan tan desgraciada com la reina Maria. És un dels personatges en la vida del rei Jaume que va mostrar més fortalesa de

caràcter: va ser prou valenta per a encarar-se a una fracció de la família, els Cabrera, que li volien prendre el que era seu, i va demanar ajuda al rei. Aleshores Jaume era molt jove i li devia fer un gran impacte la figura d'Aurembiaix. De fet, en parla força, d'ella, a la crònica. I la va ajudar, sí, i això devia quedar molt cavalleresc, però no oblidem que el que realment li interessava d'ella era el comtat d'Urgell. Quan ja ho va tenir mig lligat se'n va anar cap a una altra empresa que li importava més en aquell moment: Mallorca.

—I què va signar amb Aurembiaix, un contracte prematrimonial o d'amistament?

—D'aquest document se'n poden fer unes quantes interpretacions. Soldevila havia dit que era un contracte de concubinatge. Bé. Segons com ho llegeixis es pot interpretar així. Però jo en tenia dubtes. I, de fet, quan el meu llibre era a punt d'entrar a màquines, vaig tenir l'oportunitat de llegir un treball de la doctora Dolors Domingo, on precisament explica la teoria que el document era una proposta de matrimoni. Jo també penso que més aviat ens acostariem al segon cas. I la conducta posterior de la comtessa envers el rei demostra que era una persona molt digna, molt altiva, tota una senyora: el seu llinatge era dels més nobles d'Europa. No crec que hagués admès de ser simplement una concubina.

—La conducta posterior, dieu?

—És que el va ignorar. Poca broma, eh? [Riu] Que parlem d'un reià! I no és tan sols qüestió d'interpretació: al testament, ella oblida del tot el rei, no l'esmenta enlloc. La comtessa tenia una personalitat molt forta: signava, per exemple, amb un segell on hi ha una figura femenina a cavall; no se li distingeixen els trets, però sí una cabellera al vent, i això és un símbol de llibertat. Però ja t'he dit que Jaume era molt manipulador: ja havia procurat que Aurembiaix es casés amb algú que estigués de la seva banda: ella va deixar el comtat al marit i aquest el va donar al rei.

—En això de la manipulació es destaca el cas de Teresa Gil de Vidaure: sembla que li prometi matrimoni per endur-se-la al llit!

—I tant! Es veu que era una dama molt bonica, de casa noble. I ell la volia

seduir. Com que ella només hi accedia si s'hi casava, van cridar un testimoni i en Jaume li va prometre matrimoni. Aquest potser és el personatge més enganyat de tots, la persona amb la qual el rei es va portar més malament: la va enganyar d'una manera molt vil. I es va casar amb Violant. I un cop morta Violant es va fer efectiva la relació amb Teresa. Conviuen del 1255 al 1265, si bé a partir del sisè any ell ja va començar a tenir interessos per unes altres senyores. Amb Teresa van tenir dos fills.

—I rebia tracte de reina.

—És clar: quan hi havia una promesa d'aquestes es considerava que era de fet: el papa i tot va reconèixer que ella era l'esposa legítima, encara que no hi hagués hagut cerimònia. I ell també ho devia tenir clar, perquè quan es volia casar de totes passades amb Berenguera Alfonso —se'n va enamorar com un adolescent—, no hauria demanat permís al papa si no hagués considerat que ja era prèviament casat amb Teresa. Fixa't que els dos fills que hi va tenir eren, dins de l'ordre de successió, davant dels fills de la seva filla, cosa que no hauria passat si els hagués considerats il·legítims.

—Sembla que hi havia certa permissivitat en la qüestió de l'amistament.

—Sí. Quan Jaume I es desplaça a Castella per parlar amb Alfons X, que s'havia casat amb la seva filla Violant, se n'hi va amb Berenguera Alfonso. I la filla mateix ho permet. No era malvist. També entre els nobles era habitual. En el cas de les dones, però, era diferent: si tenien amants havia de ser amb discreció, perquè de seguida eren titllades d'adúlteres. Mira el cas de Berenguera Alfonso: va ser a ella, que el papa qualificà d'adúltera, tot i que, si de cas ho era el rei, no?

“Amb les dones, Jaume I va ser un gran manipulador. I de ben jovenet. Perquè era molt precoç, aquest monarca”

—Quin paper polític podien tenir aquestes dones? Encara que formalment fos baix, a la pràctica les veiem intervenint a Corts, en tractats...

—I tant. Depèn de les circumstàncies, però una reina a vegades havia de fer de *gerent* si el seu home era a la guerra: havia d'exercir el poder de manera efectiva. I, d'una altra banda, és clar que l'ascendent que pogués tenir sobre el marit influïa en política. S'ha parlat molt de la influència de la reina Violant en el repartiment del regne per als seus fills. Bé: encara que devia ser molt marassa i va mirar d'escombrar cap a casa, crec que s'han carregat massa les tintes amb ella: és clar que hi devia influir, però si ell no ho hagués volgut no ho hauria fet de cap manera.

—Escriuiu que al rei “li agradaven totes”...

—[Riu] Sí, és cert. I a mesura que es va anar fent gran, cada vegada li agradaven més. I més joves. Podem dir que quan va ser més gran conqueria més senyores que no terres. Però tot això no és gaire original: al seu pare també “li agradaven totes”.

—Dieu que Pere el Catòlic era “disbauxat, bevedor i faldiller”!

—Sí, totalment. Jaume era més bo. A veure: vist des d'ara potser ens espantaria, però sí que era un cavaller. Penseu que en aquella època els homes devien ser molt maltractadors. I no era el seu cas. A la seva manera, continuava tenint cura de les dones amb les quals s'havia relacionat, encara que ja li hagués passat l'enamorament: procurava que tinguessin el que els calgués, els feia regals... Potser ara sona superficial, però en aquella època això era un valor afegit. A part de la planta imponent que tenia, és clar: devia ser un gran seductor.

—Ara que coneixeu les dones relacionades amb el rei Jaume I, en teniu cap de preferida?

—Costa, perquè a totes els agafes estima. Però bé, m'agrada molt Aurembiaix, potser perquè és molt nostrada, i valenta; i també Teresa Gil de Vidaure, perquè va saber portar el seu problema amb moltíssima dignitat. Però totes són una mica dignes de llàstima, també, sobretot perquè elles no podien decidir: sempre era ell qui manava.

Núria Cadenes